

ՅՈՒՆԵՍԿՕ ՏԵ — ԱՄԵՐԻԿԱ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆ

ԺՈՂՈՐԴԴԱԿԱՆ ԴԱՄԱՆԱԿՐԳԻ ՄԷՅ

Սեանքն յառաջագիմութիւն է. ով որ մարդկային անցողական իրաց մէջ չի յառաջագիմէր, կը յետադիմէ. ով որ կանկ կ'առնու կամ կը դանդաղի ճամբու մէջ, և փոյթ չի ընէր այլոց արագ քայլերուն, ժամանակին չի հասնիր իր փափաքելի վախճանին, և անփոյթք՝ իրենց անձանց և անգործութեան վրայ ցաւելէն զատ ուրիշ ընելիք չունին:

Ի՞նչ է իր կը ծնանի և կը վարէ զժամանակն. փոքր աղբիւրներէ կը բղխեն մեծամեծ գետերն. և ով որ 'ի սկզբան կանկ կ'առնու, չէ կարող իր գործն աւարտել:

Նախկին արմատականք՝ այժմ ամենէն աւելի չափաւորեալներն են, և այսօրուան շատ երեակայութիւնք և կարծիք՝ վաղուեան ճշմարտութիւններ կրնան սեպուիլ:

Ո՛վ կրնար ժամանակաւ մտքէն անցընել կամ հաւատալ բովանդակ իւրոպիոյ այժմեան եզական տեսարանին, որոյ նաւերն այսօր կը կտրեն զանապատն, Միլիերկրականէն՝ կարմիր ծով և անտի 'ի Հնդկ կըս անցնելու համար. անթիւ շոգեշարժ գործեաց, որք իրենց ահագին զօրութեամբք՝ կարող պիտի ըլլային մատակարարել ընդ ծով և ընդ ցամաք աշխարհաց հեռաւորութիւնքն համառօտելու զարմանաբանչ միջոցներն, դիւրացընելով բազմաթիւ աշխարհաց վեքաբնութիւններն, և արուեստից և շահագործութեան օգնութեան բազուկ կարկառելով. ստորերկրեայ երկայնաձիգ ուղիներու, որ նման մարդկային մտածութեան՝ բանալով ճամբաներ լեբանց չղթալից մէջ, և կտրելով անցնելով ծովեր, կարող պիտի ըլլային բնութեան ամենէն ահաւոր արգելից յաղթել. հեռագրաց, որք մի քանի րոպէներու մէջ՝ լուեր կը հաղորդեն մէկ կիսագնդէն 'ի միւսն, յաղթելով միանգամայն միջոցի հեռաւորութեան և ժամանակին:

Արագընթաց յառաջագիմութեանց գաղափարաց ընդարձակութեան և ուրիշ բազմաթիւ իրականութեանց միջոց, որ մեզ այժմ

ընտանի և սովորական կը թուին, կարծես թէ սոյն այս յառաջադի-
մութիւնը կը խաւարի և իւր փայլը կը կորսնցնէ, արեւելեան խաբէա-
կան կացութեան բաղդատմամբ:

Հանճար և երեկտրականութիւն մարդկային գործոց այնպիսի մղում
մը տուին՝ որ այժմեան ընկերութեան կեանքն է, անընդհատ և գա-
հավիժական շարունակութիւն մը նորանոր տալանորութեանց և ըզ-
գացմանց. մերենայք այս միջոցներով կը գործածեն իրենց բազմա-
թիւ և ահագին անդամներն՝ որք անզգայ կեանքէ մը կը շարժին,
որուն մարդուս ոյժն չէ բաւական դէմ դնելու, և իր ձեռաց ոյնչ
շարժում մը բաւական է անոնց հանգիստը կամ գործը սահմանելու:

Յառաջադիմութեան ճամբուն մէջ ընդունայն ճիգն է կռուիլ այս
նորաձև մակընթացութեան դէմ. քանի մը վաղեմի ծրագիրք, այլ
ևս չեն համապատասխաներ ժամանակաց պիտոյից:

Արդի ժամանակն և բազմադիմի օգուտներն իրաւամբ կը պահան-
ջեն չկենալու կամ յետս չգառնալու, որպէս զի Ղովտայ կնոջ հան-
դիպածն երկրորդ անգամ չպատահի, որ ետև նայելուն համար՝ ան-
շարժութեան դատապարտուեցաւ. բրաժոյից և մումիաներու հա-
մար թանգարանները կեցած են. ասոնք են իրենց տեղերն: Աւելն
բանի մէջ պէտք է ժամանակին գաղտնիքն ըմբռնել և անոր ոգին
զգենուլ. անցելոյն փառքն եղաւ չնչին միջոցներով մեծամեծ ար-
դիւնք յառաջ բերել:

Դարուն տիրապետող միջութեան շերտն, յառաջադիմութեան
հետ հետէ տառաւելութիւնն, գլխովին ապարդիւն ըրած են որ և իցէ
հակառակասէր յամառութիւն այն անձին՝ որ հին միջոցներ նորոց
դէմ դնելու ջանքին մէջ է:

Կարելի չէր որ հինք պարզ սուրբերով, տէգերով, և աղեղամբք զի-
նեալ հիմակուան ահաւոր պատերազմական թէ՛ ծովային և թէ՛ ցա-
մաքային ուժոյն և արագութեան հաւասարէին, և հին արուեստա-
ւորք որք միայն ձեռք կը գործածէին՝ կարող ըլլային այժմեան տ-
րուեստանոցաց հետ մրցիլ, զոր յառաջադիմութիւն և գիտութիւնն ու-
րանոր գիւտերով և գործադրութեամբք մեզ կը մատակարարեն:
Աւետարանին մէջ անգործ ծառային առակը զոր տէրը դատապար-
տեց՝ իր տաղանդը արժանապէս յարգել չգիտնալուն համար, մեզի
պէտք է ի խրատ և ի զգուշութիւն ըլլայ:— Եղուկ է այն ազգաց որոց
լապտերքն ապագային մէջ մարած գտնուին:

Ապագային ասպարէզն ամէնուն համար բաց է:

Շոգւոյ զօրութեան առաջին գտնողն արդեօք կրնար մտքէն անցը-
նել, թէ որչափ տեսակ գործադրութեանց ճամբայ պիտի բանար իր
գիւտն, թէ որչափ քաղաքական կերպարանափոխութիւններ յա-
ռաջ պիտի բերէր:

Անութիւնն նոյն իսկ նուաստ աստիճանի մարդու վրայ հրաշալի

երևոյթներ յառաջ կը բերէ. զազիր որդի մը որ տղմերու մէջ կը սողայ, աշխոյժ երկնապարիկ թիթեռնիկը ծնանել կու տայ:

Ինչպէս հասարակ աւազէն կը ձևանայ այն փայլուն բիւրեղն, որով Գալիլէոս և Նիտոն աստեղաց գիւտերն ըրին, այսպէս շատ անգամ տեսնուեցան ամէնէն խոնարհ դասակարգութեն խոհական մըտքեր և զարմանալի գիւտեր:

Արդի ժողովրդական դասակարգն հնոց միամտութեան շրջանակէն դուրս է, մանաւանդ Եւրոպայի մէջ. վարժարանք, քաղաքական սահմանադրութիւնք, մեքենական աշխատութիւնք, նոյն իսկ այն դասու մոքերն արթնցուցին, իրենց անձին յարգը և քիչ մը գիւրակեցութեան կարելիութիւնն առջինին գնելով: Գործաւորն, որ այս մասնախումբին ընտիր մասն է, ինքն եւ պատշաճագոյն վիճակի հետամուտ է իրաւամբ, և իրեն թիկունք կ'առնու զբաժանարար արդարութիւն:

Սակայն գործաւոր մը՝ իր ամէնօրեայ ոգեպահիկը ճարելու հարկադրուած ըլլալով, մտաւորական մշակութեան ետեւ ըլլալու ժամանակ չունի և ոչ իր զգացմունքը հսկելու ազնուացընելու. սրտին թըռիչքը մտաւորականաց հետ համաձայնեցընելու ժամանակը կը պակսի իրեն. նոյնպէս չունի ժամանակ՝ կենաց բաղձանաց հառաչանաց և պիտոյից պատերազմի մէջ յաղթող ելնելու միջոցներն ուսանելու:

Այս գործը կը վերաբրի այն մարդկանց որ մասնաւոր հանգամանաց ձրիք օժտեալ, գիտեն և կարող են ազդել բարերար ազդեցութիւն մը արդի հասարակ ժողովրդեան յառաջագիմութեան վրայ. ռենկերական անկարգութեանց դէմն առնելու. զօրաւոր միջոց մը կայ, կ'ըսէր կոմսն Քալուր, և է այն՝ որ բարձր դասակարգի անձինք անձնանուէր աշխատին ստորնագունից բարւոյն համար, ապա թէ ոչ՝ չարիքն անխուսափելի է »:

Ուրեմն իր գլխուն պէտք չէ ձգուի ժողովուրդ մը, պէտք է կրթել զայն իր գաղափարաց համամատ, մշակել նորա բարի բարի հակամտութիւնները. զայնս ըսել կ'ուզեմք զոր Աստուած կը ներշնչէ անոր՝ խղճմտունաց թաքուն ձոյնով. և այն ատեն աշխատասէր, մտադիր և անձնանուէր պիտի ըլլայ՝ ամէն ոք իր ընտանեաց երջանկութիւնը հայթայթելու:

Մարդն աշխատութեան համար ծնած է. այս է պատուիրանան Աստուծոյ՝ իւր վիճակը, իւր ժառանգութիւնն, երկիր և ծով իր աշխատութեան դալորն են:

Մարդն աշխատութեամբ կը սնանի, կ'աղնուանայ, կը կատարելագործի. անոր պարտական է իր առողջութիւնը և բարեկեցութիւնը զոր կը վայելէ, և նոյն իսկ իւր անձին դոհութիւնը և ծերու:

Թեան օրերուն հանգստութիւնը. աշխատութիւնն է օգտակար և փրկաւէտ հրահանգ առաքինութեան, որ կ'ապահովէ մարդուս բնութեան վրայ տիրապետել և անոր պտուղը վայելել, որ երկրիս վրայ պատուոյ ճանապարհ կը բանայ, որ յաւիտենական պսակ կը պատրաստէ յերկինս: Զինքը կ'օրհնեն յարգութեամբ, նուիրանօք և փոխարինութեամբք օրական ապրուստին գտնող անձինք, սրտի և խղճի անդորրութեամբ. և քաղցր ու սփոփիչ հանգստեամբ կ'օրհնէ զինքն Աստուած: Ուրեմն Աստուծոյ և մարդկան ընդունելի ըլլալու միջոց աշխատութիւնն է. և կարելի է ըսել թէ յայնմ կայացեալ է մարդկային երջանկութիւնն: Աշխատութիւնն իր զրաղանօք կը հեռացնէ դարձեալ ախտերը և թշուառութիւնը, և իրաւամբ կ'ըսէր Ֆրանսիին թէ, — անօթութիւնը գործունեայ մարդուն դրան առջև կեցած չի համարձակիր ներս մտնել —:

Ամէն գործաւորներէն աւելի երջանիկ և առանձնաշնորհեալ են առողջապահական նկատմամբ, ժուժկալ, համեստ և ուժեղ անձինք, որ երկիր կը բանին, կը մշակեն զայն, և որոց անպաճոյճ ազատ և նահապետական կեանքն իրենց հայրենեաց կապուտակ երկնից թափ կը սահի խաղաղ և անկասկած, հեռի քաղաքային կործանիչ փորձութիւններէն: Երկրագործութիւնն ամենէն աւելի փիլիսոփայական և յաճաւէտ կրթութիւն մ'է, մարդոյ և բնութեան ներքին աշխատակցութիւնը և արարածոյն զործոյն արարչութեան հետ արգասաբեր միութիւնն է:

Մարդն աշխատութեամբ իր նախկին բնական վիճակէն քաղաքականութեան աստիճանին բարձրացեր է. այս է զօրաւոր լծակը՝ որ զինքըն այս բարձրութեան հասուց:

Ընդհանուր Աշխարհահանդէսներու մէջ, որք աշխատութեան յաղթանակի ցոյցք են, արդի քաղաքականութեան կեդրոններու բնակիչը քաջ կրնայ տեսնել և մատամբ շօշափել թէ ինչպէս մարդս կրթութեամբ և մշակութեամբ իր նախնական վիճակէն եկեր հասեր է աստիճանաբար մեր ծաղկեալ օրերուն յարմար դիրքն առնելու. ինչպէս բնութիւնն զմարդիկ վայրենի կ'ընէ, և պտուղները դառն կամ անհամ, կրթութիւնն և մշակութիւն կիրթ քաղաքացի կ'ընեն ըզմարդ և պտուղները հաճելի և քաղցրահամ:

Ժողովուրդն որ ընկերութեան մէջ սահմանեալ է մարդկային ընտանեաց երեք քառորդ մասը կազմելու, միշտ երեսի վրայ տգիտութեան մէջ նկատուած էր, ինչպէս նաև բարբարոս ազգաց մէջ կը տեսնուի, քանի որ գերութեան ցած և անարդ տառապանքներէն չազատեցաւ, զոր կը պարտի գլխաւորապէս քրիստոնէութեան, աւետարանական քարոզութեան որ ազատութեան և հաւասարութեան սկզբունքները ծաւալեց յընդհանուրս: Ժողովրդեան դասակարգի բարւոյրումն յալողելու համար բարոյական և իմացական

նութեան մղումն հարկաւոր է. աշխատութիւնն միանալով կրթութեան հետ, պիտի տեսնուի որ հետզհետեւ աղքատութիւնն անհետ պիտի ըլլայ, պիտի չտեսնուին այլ ևս բազմաթիւ թշուառականներ անոք և անյարկ, գողք և հուղկահարք որք ընկերութեան խաղաղութիւնը կ'աւերեն, և միանգամայն այնչափ ապականեալ անձինք որք ամէն տարի գործած եղերանց և ոճիրներու համար դատապարտուած՝ բանտերու մէջ՝ կը բազմանան:

Պատմութիւն և փորձ կ'ուսուցանեն որ քաղաքական կենաց գործերու մէջ՝ յաղթութիւնն անոր է որ կամք ունի. և բաղդն անոր՝ որ գիտէ աշխատիլ. զի աշխատութիւնն ամենագորաւոր գէնք մ'է թշուառութեան հարուածոց դէմ, որք և գպրատուն կրնան ըստիլ ամէն աստիճանի անձանց, իրենց անիրաւ և անգութ կ'ըլլան մարդիկ. աղքատութիւն և թշուառութիւն իբրեւ խոնարհութեան և դատապարտութեան նշանակ կարելի է համարել, և սակայն վշտակրութիւնն՝ յաճախ քաւութիւն մ'է որ կը սրբէ զմարդ և կ'աղնուացընէ: Ո՛վ արդեօք ապահով կրնայ ըլլալ յանկարծական արկածներէ. և ո՛վ է դարձեալ նա որ ոչինչ ունենայ իւր գծախտութիւնը քաւելու:

Շատ անգամ խոնարհ և անձանօթ տնակներու մէջ՝ թշուառութեան վրայ կանգնուած յաղթանակներ կը ստուգուին, և անդադար վշտակրութիւնք՝ ուրախութիւն և մխիթարութիւն կը ծնանին. մեռելութիւնք և անձնանուիրութիւնք որ թէպէտ անտես, անձայն կը գործուին, և զորս մեծաձայն շեփորը չողջուներ, սակայն այնպիսի այնպիսի զրկանք, այնպիսի տնանկութիւնք և լքմունք են, որք ունին իրենց պատերազմական դաշտը և զիւցազունքը:

Ժողովրդական դասու մէջ բարոյականութեան առողջ սկզբունք ծաւալելով, հարկ է 'ի նմին ժամանակի յաշխատութիւն գրդռելընա. սկզբունք յամենայնի գժուարին են գործադրութեան մասին. ծանր արգելք իսկոյն յառաջ կ'եննեն, ստոյգ է, սակայն բլրոց և լեռանց մագուր օդը կարելի չէ շնչել՝ առանց վերելից գժուարութեանց յաղթելու. և երբ յաղթական մը յերգ գրուատեցաւ՝ առանց կանխաւ գաշտաց պատուաւոր փոշեաց մէջ թաթխուելու:

Ճարտարութեան տեղի կու տայ ամենայն ինչ. ոչինչ կ'ընդգրկմանայ մարդու ձեռաց առջև. նոյն իսկ քարաժայռ լեռանց անարդիլ կողերն անցքեր կը բանան որոց մէջէն իր կայծակնածիգ գործինքնն աղաղակաւ կ'ընթանան, հողի և ծով, լոյսն և երկիրս շողին և շանթ, գրեթէ ամէնքն ալ մարդու հանճարոյն կը հպատակին:

Առանց աշխատութեան և ջանից ոչինչ կարելի է ձեռք բերել. մանաւանդ բնութեան մէջ, որ գրեթէ մարդկային մարց նման նախանձաւոր իր անդին դանձուց վրայ, կարծես թէ կամաւ երկրիս խորերը պահած է ոսկին, ագամանդը, մարգարիտն ու բուստը ծո-

վերուն յատակը. սակայն մարդս իւր հանճարով այս ագահին յաղ-
թելու կերպը գտաւ, և յանդուգն ծովասոյցը արհամարհելով իր կե-
նաց վտանգները՝ կը խորասուզի ծովուն անդունդը և անկէ մարդա-
րիտ և բուստ կը հանէ. մինչդեռ միւս կողմէն աներկիւղ հանահանը՝
կը փորէ լեւները և նոցա խորերէն դուրս կը հանէ այն քարիկն՝ որ
կայսերաց թագեր կը զարդարէ, ձեռք բերելով 'ի նմին ժամանակի
այն շքեղապանծ մետաղը՝ որ բոլոր աշխարհի կը տիրապետէ:

Ժողովրդեան կրթութենէն կախումն ունի մասնաւորապէս մարդ-
կութեան բարին, ևս առաւել դիտութեանց և խրուեստից յառաջա-
դիմութենէն, բարոյական զգացման կարողութեան զօրանալէն, ար-
գարոյն և ճշմարտին: Կրթիւնը ուրեմն յողովուրդը, ջանալով առողջ
բարոյական ուսմամբ իմացականութիւնն ևս լուսւորել:

« Դպրատունք, կըսէր վիկտոր Հիւկոյ, փարիզի Ուսումնական
կաճառին մէջ, քաղաքականութեան լուսաւոր կէտերն են: Դուք ձեր
քաղաքաց վրայ հոգ ունիք. կ'ուզէք ձեր տանց մէջ ապահով ըլլալ,
նախազգուշութիւն ըրած էք փողոց մ'անգամ միջին թողլու վտան-
գէն ազատ մնալու. ևս մեծագոյն վտանգին վրայ մտածեցէք, որ է
մարդկային միտքը մթութեան մէջ թողուլ: Միտք ճանապարհաց
պէս բաց են. մտնողք և ելնողք անդադար և բազմաթիւ են հոն.
բարի և չար դիտաւորութեանց այցելուներ ունին, չարախորհուրդ
անձինք հոն կրնան յաճախել, ջար մտածութիւն մը գիշերուան գողի
կը նմանի. հոգին իր չար գործակատարներն ունի, լոյս ըրէք տմեն,
ուրեք մարդկային մտաց մէջ. մի թողուք այն խաւարչուտ անկիւննե-
րը՝ յորս աւելորդապաշտութիւն, մոլորութիւն և ստութիւն կրնան
դարանիլ: Տգիտութիւնն արշալոյսն է, չարն յառաջ կ'ընթանայ:
Մտածենք այդ լուսաւորել ճամբաներն, այլ ևս աւելի մտքերն »
Մեր օրերուն ընկերական գասուն մէջ ժողովուրդն ամենազգայուն
է տպաւորութեան նկատմամբ. իւր զգայնութիւնը կ'իշխէ վրան և
կ'այլայլէ. սակայն թեթեւ զլուխն երբեմն հեշտեաւ ազդեցութիւն կը
րելովն հանդերձ՝ սիրտն ընդհանրապէս բարի է: Ժողովուրդն ընկե-
րութեան մէջ գրեթէ այն է՝ ինչ որ է մանուկ մ'ընտանեաց մէջ. ա-
սոր համար շատ նեղողամիտ պէտք է ըլլալ իրեն, սիրել զինքը կըր-
թելու համար, և մատակարարել միջոց մը բոլոր հարկաւոր կարողու-
թիւնները ձեռք բերելու՝ զոր բանիւ, անդորրութեամբ և իմաստու
թեամբ կարելի է ստանալ:

Շարունակելի